

УДК 376 - 056.264.013.73.01377

Н.Г. Пахомова

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ІНТЕГРАЦІЇ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЕФЕКТОЛОГІВ

У статті визначені філософські основи інтеграції медико-психологічних і педагогічних складових професійної підготовки логопедів у вищих педагогічних університетах.

Ключові слова: інтеграція, філософія, системність, міжпредметність, професійна підготовка.

В статье представлены философские основы интеграции медико-психологических и педагогических основ профессиональной подготовки логопедов в высших педагогических университетах.

Ключевые слова: интеграция, философия, системность, межпредметность, профессиональная подготовка.

В епоху глобалізації та інформатизації пріоритетним напрямом реформування вищої школи є її інтеграція у світовий освітній простір, яка виступає джерелом розвитку у молоді цілісного світосприймання, методологічною основою розкриття єдності явищ об'єктивної дійсності, що передбачає створення в людині системного образу світу, становлення педагога як суб'єкта пізнання, здатного професійно діяти в різних епістемологічних системах та сферах знань.

Процес підготовки кваліфікованих фахівців вимагає збільшення інформаційного обсягу, узагальненості та системності знань, що неможливо без багатоаспектності та комплексності при вивченні складних об'єктів і вирішенні проблем. У зв'язку з цим, актуальності набуває осмислення процесів взаємопроникнення знань та руху їх до єдності завдяки використанню такого ресурсу, як інтеграція, покликаної впорядкувати загальні і спеціальні знання в цілісну систему, упорядковану різноманітними відношеннями та взаємозв'язками.

Виникнення нових дисциплін, теорій, концепцій інтегрованого характеру відображає синтез взаємодіючих знань та багатоаспектне переплетіння проблем, предметів і методів пізнавальної діяльності, що підтверджує взаємозалежність всіх сфер пізнання від міждисциплінарної інтеграції.

Про актуалізацію інтегративних тенденцій свідчать дослідження філософських основ інтеграції (С. Клепко та ін.), дидактичних (С. Гончаренко, І. Козловська, О. Савченко та ін.) та психологічних (І. Бех, Т. Яценко та ін.) засад. Дослідженню теоретичних основ і організаційно-методичних аспектів розвитку інтеграції знань в умовах професійної підготовки фахівців присвячені праці А.Беляєвої, В. Беспалько, С. Гончаренко, Ю. Жидецького, Я. Кміта, С. Клепко, Е.Коваленко, О. Шевнюк та ін.

Різним аспектам проблеми підготовки дефектологів присвячені фундаментальні роботи українських вчених В. Бондаря, І. Дмитрієвої, С. Миронової, Ю. Пінчук, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьової, В. Тарасун, Л. Фомічової, О. Хохліної, М. Шеремет та ін. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, поза увагою дослідників залишається проблема інтеграції педагогічних, психологічних і медичних складових професійної підготовки дефектологів.

У зв'язку з цим, метою нашого дослідження є визначення філософських основ педагогічної, психологічної і медичної підготовки логопедів у педагогічних університетах. Тому завданнями дослідження є: ретроспективний аналіз літератури з означеної проблеми, теоретичне обґрунтування методологічних основ інтеграції медико-психологічних та педагогічних складових підготовки дефектологів, розуміючи під ними систему вихідних положень процесу професійного становлення студентів педагогічних вищих навчальних закладів як суб'єктів модернізації освітніх процесів у ВНЗ.

Інтеграція як процес створення цілісної і багатовимірної картини світу сьогодні набуває статусу одного з провідних методологічних принципів освіти, адже вона ізоморфно відображає тотальну якість постмодерністського інформаційного суспільства. Водночас не можна не визнати релятивізму науково-педагогічних позицій щодо цього явища, що стимулює теоретичні та прикладні розробки, насамперед технологічні, які забезпечуватимуть не лише змістову, а й процесуальну сторону навчання, виховання, професійного і особистісного розвитку студентів на засадах інтеграції.

Інтеграція (від латин, *integratio* – відновлювання, поповнення, від *integer* – повний, цілісний) – це стан внутрішньої цілісності, зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція – утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, що передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів. Принцип конструювання цілісності не може зводитися до штучного механічного підсумовування елементів. Процес інтегрування передбачає відродження природних, об'єктивно існуючих зв'язків і перехід у нову якість (згідно з аксіомою Аристотеля: ціле більше суми його частин).

Інтеграція в галузі гуманітарної освіти має об'єктивні філософські, психологічні, дидактичні, педагогічні передумови, які ми коротко розглянемо нижче.

У сучасній філософській літературі інтегрування визначається як процес ущільнення знання у створених формах пізнання і вираження пізнаного, котрі постійно удосконалюються. Можливість дослідження концентрації і внутрішньої єдності знання в його всезагальних характеристиках на підґрунті вичленення основи внутрішнього закономірного взаємозв'язку явищ виникає лише в межах філософської концепції. До таких концепцій, в яких всезагальний принцип матеріальної єдності світу об'єднується із загальним принципом розвитку, відносяться філософія цілісності (Р. Джонс, Дж. Розе), теорія систем (Л. фон Берталанфі), теорія відношення синтезу до аналізу в інтегральному мисленні (В. Штробаль).

Таким чином, розглянути інтеграцію медико-психологічних і педагогічних складових професійної підготовки логопедів з позицій філософії означає визначити його граничні підвалини, виявити фактори, що зумовлюють виникнення цього явища, осмислити його як частину цілого – фахової підготовки, тобто осягнути смисл і значення як результат формування конкурентоспроможних і компетентних спеціалістів.

Навчити мислити цілісно і системно, як проблема педагогічної освіти, передбачає необхідність організації інтегрованих системних форм освіти. У кожний період історії розвитку людської думки тлумачення інтеграції розглядалося під різним кутом зору та набувало рис провідних концепцій – релігійно-езотерична, позитивістсько-редукціоністська, діалектична, синергетична та інші. Перераховані традиції мають свої педагогічні інтерпретації, які можуть бути представлені як парадигми педагогічної інтеграції та при їх проєкції на педагогічну практику - як моделі інтеграційно-педагогічної діяльності. Підґрунтям традицій слугують відповідні філософські вчення. Відтак, у педагогічній інтеграції існує філософсько-евристична установка, що визначає її характер і змістовну спрямованість, простежимо еволюцію та становлення цієї концепції.

Релігійно-езотерична традиція своїм корінням йде за часів "стародавнього синтезу". Згідно цієї теорії, інтеграція розуміється як всепроникаючий ("все у всьому") процес руху складових світу, зокрема знань про нього, шляхом здобування гармонійної цілісності. Признається існування пра-знання, в "якому зливаються всі науки і далі виражаються органи цілого". Дана традиція знайшла віддзеркалення в ученні про цілісність знань, живий зв'язок усіх наук (Новаліс, Ф. Шеллінг, Ф. Шлегель), в російській теософії; (В. Соловйов та ін.), в ученнях антропософско-теософского характеру; (Е. Блаватська,

Р. Штейнер та ін., у концепції "Соборного- пізнання" (А. Хомяков та ін.) та ін. .

З позиції релігійно-езотеричній традиції будується концепція пансофічного утворення Я. Коменського. Пансофія виражає прагнення використовувати усе багатство пізнавальних здібностей людини і передбачає поєднання не лише божественного з людським, конкретно-наукового з абстрактно-метафізичним, можливого з дійсним. Виходячи з сукупності накопиченого людством знання, Я. Коменський розуміє пансофію не як своєрідну енциклопедію знань, а як раціонально побудовану систему, в якій все взаємопов'язане і органічно взаємообумовлено і в якій шляхом аналізу можна опанувати основами буття і пізнання [3, с. 230].

З позицій *позитивістської традиції*, основоположником якої вважають Г. Спенсера, редуціонізм зводиться до об'єднання соціальних явищ, зокрема педагогічних, до біологічних основ. В основі цих позицій лежить розширення області дії біологічних законів та порада батькам слідувати правилам цих законів при вихованні своїх дітей.

В межах *позитивістсько-редуціоністської* традиції формуються положення біхевіористської, прагматистської, технократичної педагогіки. У двох перших випадках педагогічна реальність редуцірує до своєї біологічної основи, в останньому – до її управлінсько-кібернетичним параметрам. Діалектична традиція інтеграції полягає у визнанні загальних закономірностей у якісно різних складових. Вона досить велике місце в інтеграційному процесі відводить частинам: не ціле творить частини, а як би останні творять ціле. Значну роль у розвитку діалектичної концепції відіграє гіпотеза "єдиної науки" К.Маркса, який проголошував: "Впоследствии естествознание включит в себя науку о человеке в такой же мере, в какой наука о человеке включит в себя естествознание: это будет одна наука"[4]. Діалектичний підхід дав можливість зробити досить сміливий висновок про те, що закони навколишньої природи і закони, що керують тілесним і духовним буттям людини, складають по суті "два класи законів, которые мы можем отделить друг от друга самое большее в нашем воображении, отнюдь не в действительности" (Ф.Энгельс).

Таким чином, марксистська філософія орієнтувалася на ідеал "єдиної науки", тому до 70-х років проблеми взаємозв'язку засобів і принципів різноманітних наук, синтезу сучасного наукового знання розглядалися лише у прийнятих аспектах та були порівняно недостатньо розроблені. У 80-ті роки ХХ ст. проблеми інтеграції знання переважно досліджувалися у рамках системного підходу на шляху осмислення ідей Л. фон Берталафі, А. Богданова, Н. Вінера, Г. Крона, І. Блауберга, Е. Юдіна.

У 70-х р. минулого століття як результат міждисциплінарного напрямку в науці виникла синергетична традиція інтеграції. Ідея

інтеграції знань є центральною у синергетиці, яка ініціювала становлення синергетичної моделі освіти на основі нелінійного мислення (О. Князева, В. Аршинов, О. Балобанов, В. Буданов, Г. Шефер та ін.). У межах синергетики здійснюється теоретична реконструкція мимовільних процесів переходу систем різної природи – фізичних, хімічних, соціальних, економічних – від нестійкого стану до виникнення в них стабільних і організованих структур. У 1980 році вийшов переклад праці Г. Хакен "Синергетика", де вона характеризувалася як спільний цілісний; або кооперативний, ефект взаємодії великого числа підсистем. Пізніше, у роботах І. Пригожина синергетичне вчення отримало глибоке природничо-наукове і філософське обґрунтування [5]. Наявність великої кількості літератури з питань синергетики не спрощує проблему ідентифікації даного феномена. Перехід до дослідження складних самоорганізованих систем вимагає нелінійного мислення. На основі наявних характеристик синергетики (Г. Хакен, І. Мітошін, І. Стенгерс) виділяють її стрижневі ідеї: а) ідею саморозвитку, яка допускає "народження" порядку з хаосу; б) ідею "колективного ефекту" ("ефекту ансамблю"); в) ідею динамічної рівноваги, або, вірніше, динамічної нерівноваги. Узята сама по собі, кожна, з них мало що несе нового. Але, будучи синтезованими, в концепції синергетизму, вони виділяються потужним інноваційним потенціалом. У випадку з синергетичною інтеграцією особливого значення набуває приставка "само": акцент робиться на самоінтеграції людини. Тим самим інтеграція наділяється певним екзистенціальним змістом.

Отже, ідеї синергетики широко впроваджуються у педагогіку. Наукові знання на кожному історичному етапі розвитку науки синтезуються за допомогою наукової картини світу. В даний час з'явилася можливість створення єдиної еволюційно-синергетичної наукової картини світу на основі ідей нового міждисциплінарного напрямку теорії самоорганізації. В основі сучасної наукової картини світу лежить стихія взаємоперетворень, різноманіття явищ, заснована на імовірнісних законах, вона значно точніше відображає діалектично суперечливу дійсність. На фундаментальному рівні всі грані в природі виявляються умовними, для неї характерне стирання всіх граней, відповідно зникають межі між традиційними природними науками. У процесі створення нової картини світу принципово змінюється підхід до вивчення природи, тепер сам дослідник стає невід'ємною частиною створюваної ним картини. Сучасна еволюційно-синергетична картина світу виконує функції формування попереднього теоретичного бачення досліджуваного об'єкта, приймає участь у постановці завдань і визначенні шляхів їх вирішення.

Сукупність ідей синергетики, пояснює взаємодію загальної системи знань з навколишнім середовищем, в якій знання про людину виступає

системоутворюючим принципом будь-якого знання про світ, і дозволяє говорити про зміну способу пізнання світу як про нову взаємодію людини з природою. Синергетика розкриває єдиний механізм розвитку систем різної природи, виступає центром інтеграції природничо-наукового і гуманітарного знання та слугує основою інтеграції педагогічних, психологічних та медичних складових у системі професійної підготовки дефектологів.

Синергетика як нова парадигма, викликає зміни в способах постановки проблем та наукового дослідження, в концептуальній основі і моделях, в цілях і установах наукового пошуку. Нова якість в пізнанні досягається за рахунок використання нелінійного мислення та інтеграції досягнень різних наук при пізнанні світу та конструюванні образу світобудови.

Таким чином, зусиллями представників діалектичного матеріалізму була створена досить чітка система поглядів та уявлень, яка розкривала різні сторони інтеграції знань. Загальнотеоретичні і логікометодологічні проблеми інтеграції знайшли відображення в працях В. Готта, Б.Кедрова, В. Кузьміна, В.Лекторського, М. Моїсеєва, А. Огурцова, А. Ракітова, О. Січівіци, В. Степіна, А. Урсула, Ю. Шрейдера, М. Чепікова, В. Швирева, Б. Юдіна, В. Енгельгардта та ін. Різним аспектам розвитку інтеграційних ідей присвячені роботи видатних вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема роботи Б. Ананьєва, Г.Гачьова, Б. Ломова, В. Сластьоніна, І. Фролова та ін.. розкривають питання інтеграції знань в окремих наукових галузях або в групі наук (людиназнавство, гуманітарні дисципліни); у роботах І. Беха, С. Гончаренка, С. Клепко, І. Козловської, В. Моргуна, Я. Новака, О. Савченко, Т. Яценка та ін.. представлені філософські, дидактичні та психологічні засади інтеграції.

У сучасній педагогіці, філософії освіти розглядаються різні види інтеграції і відповідно інтегративного підходу – сутнісна, холістська, поліцентрична, філософська, технологічна, особистісно-орієнтована інтеграція; застосовуються різні субмеханізми інтеграції: закон, метафізика, мережа теорій, картина світу [1, с. 356]. Охарактеризуємо деякі з них, зокрема холістська інтеграція спирається на принцип "Ціле більше суми своїх частин", є процесом становлення цілісності на основі визначення істотних взаємозв'язків між відносно незалежними раніше речами, процесами, явищами, внаслідок чого фіксуються інтегративні якості певного явища, об'єкта тощо. У цьому випадку інтеграція наукових знань трактується як асиміляція різноманітного емпіричного змісту в узагальнюючі теоретичні конструкції; як об'єктивний існуючий процес проникнення понять і теорій різних галузей знань. Інтеграція постає як теоретична реконструкція цілісного об'єкта на основі зворотного руху пізнання щодо редукції – зведення складного (цілого) до більш простого (елементарного) [3, с. 223]. В. Енгельгардт

цей пізнавальний принцип назвав інтегративізмом. Відповідно до концепції В. Кузьміна, інтегративне знання розуміється як подвоєне знання, яке складається із звання "предметного" (про предмет самий по собі) та знання макросистемного (звання про функціонування предмета у відповідності із законами більшої системи).

Трансверсальна інтеграція "Все у всьому" базується на можливості констатації принципів, узагальнюючих структур, інваріантних в деяких галузях; взаємовпливу ідей і теорій, виникнення інтегрованих наук; переплетіння усіх елементів наукового знання і узгодження їх функцій у рамках усієї духовної культури. Поняття інтеграції вживається для характеристики процесів організації знання, сутність яких полягає в об'єднанні галузей, вирішенні комплексних проблем, уніфікації, ущільненні, виникненні нових дисциплін на стиках теорій [3, с. 224].

Економічно-естетична інтеграція прагне переорганізувати знання за парадоксальним принципом "Ціле менше суми своїх частин". Вона зводиться до ущільнення, стиску, спрощення, компактизації, конденсації знання з метою економії часу на його оволодіння і більш ефективного використання. Інтегроване знання – це своєрідне сконденсоване, легко засвоюване знання, очищене від "шумів", помилок, емоцій тощо. Така інтеграція відповідає критеріям естетичності, оскільки забезпечує "повідомлення якомога більшої кількості уявлень за якомога менший час" (Г. Біркгофф).

Отже, перші два трактування сутність інтеграції вбачають в об'єднанні знань у більш складні, інформаційно місткі комплекси. Лише третій спосіб цілеспрямовано вимагає від інтеграції "спрощення знання", полегшення процесу оволодіння інформацією. Серед усієї сукупності значень терміна інтеграція, для освіти найбільш актуальне поняття інтеграції як форми організації знання з метою його ущільнення, компресії. Ми розділяємо позиції С. Клепко, про доречність виділення феномену інтегративної освіти, тобто освіти, яка має багато центрів й напрямів інтеграції у процесі навчання – холістської, трансверсальної й економічно-естетичної, які взаємодіють між собою чи відштовхуються на основі принципу компліментарності (Г. Гранатов) і яка не ігнорує жодного типу інтеграційних процесів.

Визначення змісту освіти вже є власне важливим інтеграційним процесом у системі сучасних знань. *Поліцентричну інтеграцію* знань можна визначити як особливість освіти ХХІ ст., яка базується навколо таких інтеграційних центрів – мови, математики, філософії, технології, медицини, психології та ін. .

Поліцентрична інтеграція у змісті освіти виявляється у таких формах:

а) внутріпредметна інтеграція – впорядкування дисциплінарної галузі знань на основі ядра технологічних умінь та звичок мислення необхідних для успішної діяльності у "галактиці" цієї дисципліни;

б) "експансіоністська" інтеграція – реалізація інтегративного потенціалу певної галузі змісту освіти в міждисциплінарних процесах взаємодії наукового знання;

в) філософська інтеграція – реалізація дисципліною її автономного філософського компоненту;

г) інформатизаційна інтеграція – оволодіння знаннями й технологічними вміннями за допомогою сучасних інформаційних технологій;

д) технологічна інтеграція – оволодіння знаннями і вміннями передусім для ефективного використання сучасних суспільних і особистісних технологій з метою задоволення власних і суспільних потреб;

є) особистісно-зорієнтована інтеграція – створення індивідом власної, неповторної організації знання, формування інтегративного (трансверсального) розуму, здатного до особистісного самовизначення, до вільної життєтворчості, до соціально-психологічної інтеграції з якнайширшими спільнотами людства [3].

Кожна з цих форм інтеграції повинна враховуватися при формуванні філософії конкретної школи, при виробленні змісту освіти, при підготовці спеціалістів за певним напрямом і спеціальністю, при розробці програм, при складанні підручника та ін..

Таким чином, філософське осмислення передбачає і судження про цілісний світ з високим рівнем узагальнення, знаходження того значення, яке фахова підготовка має як частина цілого – всього життя людини, її розвитку або всього суспільства. Осягнути інтегративні процеси в освіті в цілому означає "охопити" його у двоєдності матерії та її відбиття. Однак єдність цих підсистем системного цілого передбачає їх відмінності, а тому і вивчення взаємовідношень між ними. Їх відображення у свідомості людини становить завдання *інтегративного мислення* – "мислення, здатного оперувати загальними фундаментальними закономірностями, інтегрувати і обґрунтовувати на їх основі явища дійсності, закони різних наук" [2, с. 42].

Отже, *інтеграторами* всієї системи знань виступають діалектичний світогляд, методологія, логіка, на основі яких формується стиль мислення і, тим самим, інтенсифікується процес розвитку знання. Цей процес обумовлюється співпаданням діалектизації та логіки мислення вчених з логікою досліджень, відповідаючи логіці об'єкта пізнання. Відтак, слід наголосити на зростаючій ролі філософії як найвищій формі інтеграції, об'єднанні знань у зв'язку з необхідністю відображати цілісність об'єктів в умовах їх комплексного пізнання.

У процесі підготовки дефектологів комплексні підходи до вивчення предметів професійно-орієнтованого циклу, що передбачає всебічне їх охоплення (з урахуванням багаторівневості та різноманіття дисциплін), висувають складне завдання здійснення синтезу та інтеграції набутих

знань і їх відображення як цілісного утворення. При цьому пізнання педагогічних, психологічних і медичних дисциплін у фаховій підготовці має відповідати філософському тлумаченню цілого, його розгляду не як суми частин (простого сумування у вивченні певного об'єкта та явищ), а як створення цілісної теоретичної картини професійних знань і вироблення на цій основі конкретних наукових і методичних рекомендацій для реалізації цих знань на практиці. Тому виникла потреба у розробці концептуального апарату, логіки і методології інтеграції медико-психологічних і педагогічних складових і їх комплексного вивчення, засобу “зведення” різних “часткових” моделей оволодіння знаннями з різних дисциплін в цілісну систему.

Таким чином, ідея інтеграції, синтезу знань й умінь, міжпредметність підходів як наукова проблема в філософії і педагогіці не нова та має глибокі історичні коріння. Накопичений багатий досвід дослідження проблем інтеграції свідчить про перетворення інтеграційних процесів у провідну закономірність розвитку освітньої теорії і практика. Сучасний етап інтеграції знань відрізняється якісно новим характером у порівнянні з попереднім розвитком. Ці зв'язки охоплюють не тільки методи, але й концепції, теорії, що впливає на стиль наукового мислення.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний В.Г. Кремінь. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Ільченко В. Через єдність знань до краси // Постметодика. – 1996. - № 6. – С. 7-15.
3. Клепко С. Ф. Конспекти з філософії освіти [Текст] / Сергій Федорович Клепко; АПН України; Полт. обл. ін-т післядипломної пед. освіти ім. М.В. Остроградського. – Полтава: Хорол, 2007. – 420 с.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 42.
5. Пригожий И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. – М.: Прогресс, 1986. – 250с.

The article presents the philosophical foundations of the integration of medical, psychological and pedagogical foundations of training speech therapists in the higher educational universities.

Keywords: integration, philosophy, systematization, interdisciplinary, professional training.

Отримано 23.2.2012